

- 1 Барна М. М. Формування квіток та біологія цвітіння видів роду *Salix L.* / М. М. Барна, М. І. Адамів. // *Наук. вісн. Ужгород. держ. ун-ту. Сер. Біол.* — 1998. — № 5. — С. 7—9.
- 2 Большая Советская Энциклопедия: в 30 томах. Гл. ред. А. М. Прохоров. — [3-те изд.] — М.: «Советская Энциклопедия», 1972. — Т. 8: Дебитор – Евкалипт. — С. 1027.
- 3 Герц Н. В. Біологія цвітіння видів роду *Acer L.* в умовах Західного Поділля (Тернопільська область) / Н. В. Герц // *Зб. наук. праць Луган. нац. аграр. ун-ту. Сер. Біол. науки.* — 2008. — № 83. — С. 17—25.
- 4 Дорофеев П. Л. Культура орехоплодных в Молдавии. / П. Л. Дорофеев.— Кишинев: гос. изд-во Молдавии, 1950. — с. 116—121.
- 5 Жигалова С. Л. Дихогамія роду *Juglans L.* (*Juglandaceae*) / С. Л. Жигалова // *Актуал. пробл. ботан. та екол.: конф. молод. учен.-ботан., (м. Канів, 7-10 верес. 2004 р.): матеріали конф.* — Канів, 2004. — С. 47.
- 6 Івченко А. І. Послідовність і тривалість цвітіння деревних рослин дендрарію ботанічного саду / А.І.Івченко, Н.Л.Блюсюк, Л.Б.Коляда // *Науковий Вісник.* — 2006. — вип. 16,4. — С. 204—212.
- 7 Пономарев А. М. Изучение цветения и опыления растений / А. М. Пономарев // *Полев. геоботан.*— М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1960. — Т 2. — С. 9—19.
- 8 Мацюк О. Б. Особливості біології цвітіння протерандричних особин *Juglans regia L.* в умовах Західного Поділля (Тернопільська область) / О. Б. Мацюк // *Зб. наук. праць Луган. нац. аграр. ун-ту. Сер. Біол. науки.* — Луганськ: «Ельтон-2», 2011. — № 28. — С. 36—39.
- 9 Мацюк О. Б. Особливості біології цвітіння протогінічних особин *Juglans regia L.* в умовах Західного Поділля (Тернопільська область) / О. Б. Мацюк // *Наук. вісн. Ужгор. нац. ун-ту. Сер. Біол.* — Ужгород, 2011. — Вип.30 — С. 25—27.
- 10 Маяцкая О. Д. Формовое разнообразие ореха грецкого и вегетативное размножение лучших форм: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. с.-х. наук./ О. Д. Маяцкая. — Харьков, 1974. — 19 с.
- 11 Орлова Н. А. Биозоологические особенности растений рода Югланс в Чуйской долине: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. с.-х. наук — Фрунзе, 1958. — с.68.
- 12 Команич И. Г. Отдаленная гибридизация видов ореха (*Juglans L.*) / И. Г. Команич. — Кишинев: Штиинца, 1989. — 153 с.
- 13 Поліщук Л. К. Волоський горіх на Україні / Л. К. Поліщук. — К.: Вид-тво Київ. ун-ту, 1959. — 228 с.
- 14 Щепотьев Ф. Л. О наследовании типа дихогамии у грецкого креха / Ф. Л. Щепотьев, О. Д. Маяцкая // 1 науч. сессия Донец. науч. центра АН УССР: тезисы докл. — Донецк, 1966. — С. 18—20.
- 15 Щепотьев Ф. Л. Горіхи / Ф. Л. Щепотьев, Ф. А. Павленко, О. А. Ріхтер. — [2-ге вид., перероб. і доп.]. — К.: Урожай, 1987. — 184 с.: іл..
- 16 Delpino F. 1874. Ulteriori osservazioni e considerazioni sulla dicogamia nel regno vegetale. Appendice. Dimorfismo nel nocce (*Juglans regia*) e pleiontismo nelle piante. / F. Delpino — *Atti della Societa Italiana di Scienze Naturali e del Museo Civico di Storia Naturale (Milan)* 17: 402—407.

Сусла О.

Науковий керівник – доц.Шевчик Л. О.

СТАН ВИВЧЕННЯ МИШОПОДІБНИХ ГРИЗУНІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Через згасання наукового інтересу до класичних дисциплін біології останнім часом скорочується кількість наукових праць з зоології. Якщо у другій половині ХХ століття за даними Новікова Г.А.(1974) у світовій літературі щорічно публікували понад 5 тисяч книг і статей по теріології, а це приблизно 24% від усіх праць по зоології хребетних. Значна частина цих праць була присвячена вивченню мишоподібних гризунів.[12]

Найбільш ранні відомості про гризунів Галичини знаходимо в роботах О. Завадського, А. Плятера (1852) і С. Петруського (1853) в яких автори висвітлювали фауністичні питання, частково розглядали біологію різних видів мишоподібних гризунів, а також приводили досить короткі відомості про їх поширення на Заході України.[19]

Подібні проблеми в процесі вивчення мишоподібних гризунів Галичини розглядали Е. Незабитовський (1933), Л.Саган (1935, 1939),[16] І.Т. Сокур (1960).[5] Значний інтерес викликають і роботи Ф.І. Страутмана, К.А. Татарінова (1949), Ф.І. Страутмана, Г.О. Бенюк (1954) та ін.

Теріологічні дослідження на Закарпатті проводили І.І. Колюшев (1953, 1955, 1957), І.І. Турянин (1955, 1956, 1958, 1959); у Передкарпатті (Буковина) – І.Ф. Андрєєв і П.В. Горбик (1954, 1956). [1]

Дослідження М.П. Рудишина (1957 – 1962), присвячені мишоподібним гризунам заходу України, стосуються питань поширення, динаміки чисельності, екології та біологічних особливостей, розмноження полівки звичайної. Автор вивчає залежність будови нір сірої полівки від ґрунтово-кліматичних умов Полісся, західного лісостепу і Карпат і лише фрагментарно торкається шкоди, завданої мишоподібними гризунами на території Тернопільської області (1956). [14]

Наприкінці 50-х років минулого століття з'являються деякі повідомлення про наземних хребетних Західного Поділля. Результати подібних досліджень знаходимо у працях І.В. Марісової (1961, 1964), де автор

вказує на перелік видового різноманіття гризунів регіону, зокрема, мишей хатньої, миші-маленької, польової, лісової, жовтогорлої, полівок рудої та звичайної, вказує на наявність полівки темної. [9], [8]

Фундаментальні дослідження ссавців західних областей України, що торкаються проблеми поширення їх в умовах досліджуваного регіону, екології, особливостей колювання чисельності, впливу на господарську діяльність та ін., знаходимо у монографіях К.А. Татарінова «Звірі західних областей України» (1956) і у більш пізній роботі «Фауна хребетних Заходу України» (1973). У останній – подані найновіші відомості про стаціонарне розміщення окремих видів ссавців, їх екологію, чисельність, щільність, значення у різних галузях господарства, про принципи охорони і відновлення. Серед описаних автор вказує на 15 видів мишоподібних гризунів. [15], [17]

На сході України С.В. Тесленко, І.В. Загороднюк (1986, 1987) виявили двійника полівки звичайної–полівку східноєвропейську і визначили межу ареалу виду по території Вінницької області. [2], [4]

Детальне вивчення мишоподібних гризунів Тернопільщини було проведено в кінці ХХ ст. [3] Все це призвело до накопичення певного наукового матеріалу по проблемі і спричинило деяке сповільнення подібних досліджень.

Активізація досліджень припадає на початок ХХІ ст. і належать З.В. Селюніну (2000), Є.І. Лашковій (2003), [7] С.В. Межжеріну, І.І. Дзевєрін (2003, 2006). [6] У 2011 році з'являються повідомлення (Смирнов Н.А., Малик В.І.) про знахідки курганчиків *Muspicilegus* (Mammalia, Rodentia) на території Західного Поділля. [13]

Останнім часом в Україні активізувалися фенетичні дослідження мишоподібних гризунів, зокрема вивчення морфологічного різноманіття на прикладі 25 популяцій полівки водяної в країнах бувшого СНГ. [18]

Численні дослідження проводяться на прикладі модельної вибірки роду лісових мишей. Вони продемонстрували можливість діагностики 4 видів роду *Sylvaemus* фауни України за ознаками будови мандибулярного ряду зубів. [10]

В рамках дослідження між- і внутрішньовидової мінливості 4 видів роду *Sylvaemus* фауни України за 4 екстер'єрними і 23 краніометричними ознаками (з використанням тисяча триста двадцяти семиоб'єктів), проаналізована діагностична цінність окремих ознак, а також множинні тенденції мінливості комплексів ознак. Аналіз торкнувся морфогенетичної залежності між загальними розмірами черепа та розмірами слухових капсул, різцевих отворів, ряду структур ростральної частини черепа і деяких інших краніологічних показників. [11]

Як бачимо більшість проведених робіт стосувалися, головним чином, суміжних територій і лише частково Західної України. Вивчення дрібних ссавців регіону з кінця минулого століття майже не проводились, що і зумовило наш інтерес до цієї проблеми.

Таким чином, проведені нами дослідження історії вивчення мишоподібних гризунів Західної України підтвердили існування трьох періодів: дорадянський – датований другою половиною ХІХ ст – початком ХХ століття; радянський період охоплює час від 1939 до 1990 рр. Сучасний період розвитку зоологічних досліджень припадає на кінець ХХ – початок ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Бібліографія праць вітчизняних зоологів по фауні хребетних західних областей України за 1939 – 1956 рр. / К. А. Татарінов // «Наукові записки Львівського природознавчого музею АН УРСР», – 1957 – т. VI. – С. 170 – 178.
- 2 До поширення мишоподібних гризунів на Західному Поділлі: тези доп. Регіональної науково-практичної конференції. / Л. О. Шевчик // – Тернопіль, 1990. – С. 75 – 76.
- 3 Загороднюк И. В. Виды-двойники надвида *Microtus arvalis* на Украине: Сообщение 1. Распространение *Microtus subarvalis* / Загороднюк И. В., Тесленко С. В. // Вестник зоологии. – 1986. – №3. – С.34-40.
- 4 Загороднюк И. В. Виды-двойники надвида *Microtus arvalis* на Украине: Сообщение II. Распространение *Microtus arvalis* / Загороднюк И. В., Тесленко С. В. // Вестн.зоологии. – 1985. – № 6. – С. 27 –31.
- 5 Історичні зміни та використання фауни ссавців України / І. Т. Сокур; АН УРСР, Ін-т зоології. – Київ: вид-во АН УРСР, 1961. – 86 с.
- 6 Лашкова Е. И. Идентификация видов лесных мышей фауны Украины по экстерьерным и черепным признакам методами многомерного анализа / Е.И. Лашкова, С.В. Межжерин, И.И. Дзевєрін // Вестник зоологии. – 2005. – Т.39, № 3. – С.23 – 28.
- 7 Лашкова Е. И. Морфометрическая изменчивость лесных мышей, *Sylvatmus* (Muridae), фауны Украины / Е. И. Лашкова // Вестник зоологии. – Киев. – 2003. – Т.37, № 3. – С. 31–41.
- 8 Марісова І. В. Деякі спостереження над фауною хребетних Поділля / Марісова І.В., Татарінов К.А. // Наукові записки Кременецького педінституту – 1961. – Т. VI. – С. 46-50.
- 9 Марісова І. В. Наземні хребетні північного Поділля / Марісова І. В. // Тези доповідей звітної наукової конференції кафедр Тернопільського педінституту.– 1964. – С.86-89.
- 10 Мінливість нижньої щелепи у лісових мишей, *Sylvaemus* (Muridae, Rodentia), фауни України / Є.І. Лашкова, І.І. Дзевєрін, С.В. Межжерін // Вісник зоології. – 2002. – Т. 36, № 3. – С. 23 – 33.
- 11 Морфометрична мінливість лісових мишей, *Sylvaemus* (Muridae), фауни України / Є. І. Лашкова // Вісник зоології. – 2003. – Т.37, №3. – С. 31-41.

- 12 Новиков Г. В. Современное состояние териологии / Новиков Г. В. – М.: изд-во АН СССР, 1974. – С. 54.
- 13 Смирнов Н.А. Первая находка курганчиков *Muspicilegus* (Mammalia, Rodentia) на территории Западного Подолья / Н. А. Смирнов, В.И. Малык // Вестник зоологии. – 2011. – Т.45, № 2. – С. 172.
- 14 Стецула Н. О. Історія досліджень мишоподібних гризунів гірських екосистем Українських Карпат / Стецула Н. О. // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. – 2011. – вип. 57. – С. 3–11.
- 15 Татаринов К. А. Звірі західних областей України / Татаринов К. А. – Київ: вид-во АН УРСР. – 1956. – 157 с.
- 16 Татаринов К. А. Фауна хребетних заходу України / К. А. Татаринов. – Львів: Вища школа, 1973. – 254 с.
- 17 Татаринов К. А. Фауна хребетних заходу України / Татаринов К. А. – Львів: вид-во Львівського ун-ту, 1973. – 255 с.
- 18 Фенетика і феногеографія водяної полівки (*Arvicolaterrestris*) / В. М. Песков, І. Г. Ємельянов // Вісник зоології. – 2000. – Т. 34, № 3. – С. 39-44.
- 19 Шевчик Л.О. Екологія мишевидних гризунів Западного Подолья України: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.16 – екологія / Л. Е. Шевчик. – Кишинев, 1994. – 23 с.

Цапок Н.

Науковий керівник – асист. Яворівський Р. Л.

АНАЛІЗ ВИДОВОГО СКЛАДУ *BRASSICACEAE* (*CRUCIFERAE*) L У ФЛОРИ ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Родина Хрестоцвіті або Капустяні (*Brassicaceae* (*Cruciferae*) L.) нараховує у світовій флорі близько 380 родів та 3200 видів, із них в Україні в умовах природної флори та як декоративні види зростає 231 вид Капустяних [3]. Флористичні дослідження планетарного масштабу у кінцевому рахунку проєктуються в площину їх проведення на регіональних рівнях, що сприяє створенню найбільш оптимальних умов для збереження раритетної компоненти флори певного регіону. Тому аналіз видового складу родини *Brassicaceae* L. у межах Теробовлянського району Тернопільської області є **актуальним** за змістом досліджень й має вагоме практичне значення.

Мета досліджень полягала у проведенні комплексного аналізу систематичної структури родини Хрестоцвіті у межах досліджуваного регіону, зокрема, ареалів поширення видового різноманіття, дослідження популяцій регіонально-рідкісних, червонокнижних та ендемічних видів флори і розробка комплексу практичних рекомендацій щодо оптимізації природокористування на Теробовлянщині.

Для реалізації поставленої мети вирішувалися наступні завдання **завдання**:

аналіз фізико-географічних умов Теробовлянського району щодо сприятливості зростання на його території представників досліджуваної родини;

проведення детального аналізу головних діагностичних ознак родини *Brassicaceae* L. та її основних таксонів;

складання переліку або анотованого списку видів родини Капустяні, котрі трапляються на території району дослідження;

виявлення чи підтвердження ареалів поширення раритетної фракції *Brassicaceae* та встановлення головних чинників, що викликають чисельне скорочення популяцій червонокнижних і регіонально-рідкісних видів досліджуваної флори;

розробка комплексу практичних заходів та рекомендацій з метою охорони, збереження та раціонального використання представників досліджуваної родини на Теробовлянщині.

Об'єктами дослідження слугували види родини *Brassicaceae* (*Cruciferae*) L., котрі поширені у природно-кліматичних умовах Теробовлянського району Тернопільської області.

Для реалізації мети досліджень та вирішення поставлених завдань було використано наступні **методи**: аналіз літературних джерел, колекцій фондового гербарію лабораторії морфології та систематики рослин кафедри ботаніки та зоології ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, проведення польових маршрутно-експедиційних і геоботанічних досліджень різнотипових рослинних угруповань з метою підтвердження або виявлення ареалів поширення представників родини Хрестоцвіті у межах району дослідження, збір фотоматеріалів та окремих гербарних зразків.

Практична значимість отриманих результатів досліджень полягає у тому, що вони можуть бути досить успішно використані у процесі впорядкування визначника та атласу вищих судинних рослин флори Тернопільської області, створенні регіональних Зеленої і Червоної книг, з метою оптимізації природокористування у регіоні, спеціалістами із охорони навколишнього природного середовища, а окремі результати вже зараз впроваджено у структуру лекційного курсу «Систематика вищих Покритонасінних рослин».